

Міністерство освіти України
Херсонський державний педагогічний університет

Випуск III

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Херсон
1998

Наукове видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Педагогічні науки
Бюлетень ВАК України 1997р. №4
ISBN 5-7763-2103-4

Коректор к.ф.н. Карабута О.П.
Технічний редактор Дудченко С.Г.

Здано до набору 19.06. 1998. Підписано до друку 13.07.1998
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Друк - різнографія. Наклад 500 пр. Без об'яви

Видавництво "Айлант".
325000, м.Херсон, вул.Пугачова, 5, т.26-67-22.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Педагогічні науки
Бюлетень ВАК України 1997 р. №4
ISBN 5-7763-2103-4

Видано за матеріалами звітної науково-методичної конференції
Херсонського державного педагогічного університету
"Вивчення, узагальнення та впровадження передового
педагогічного досвіду"

Редакційна колегія:

1. Кузьменко В.В. – к.п.н., доцент, завкафедри педагогіки, відповідальний редактор.
2. Федяєва В.Л. – к.п.н., доцент, відповідальний секретар редколегії.
3. Андрієвський Б.М. – д.п.н., професор, член редколегії.
4. Бутенко В.Г. – д.п.н., професор, член-кореспондент АПН України, член редколегії.
5. Гедвіло О.І. – к.п.н., професор, завкафедри трудового навчання та основ виробництва, член редколегії.
6. Голобородько Є.П. – д.п.н., професор, академік Академії педагогічних і соціальних наук, член-кореспондент АПН України, завкафедри лінгводидактики, член редколегії.
7. Пентилюк М.І. – д.п.н., професор, завкафедри українського мовознавства, член редколегії.
8. Петухова Л.Є. – к.п.н., доцент, декан факультету початкового навчання, член редколегії.

Підготовка матеріалів здійснена
науково-методичним відділом університету

Коректор збірника Карабуга О.П.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

За точність викладених фактів відповідальність покладається на авторів.

Мови видання: українська
Наклад: 500 примірник

© ХДПУ.1998

404052

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

д.ч. 25 грудня 1997 р. № 764

Київ

Про створення Херсонського державного педагогічного університету

Кабінет Міністрів України **ПОСТАНОВЛЯЄ:**

Прийняти пропозицію Міністерства освіти, погоджену з Міністерством економіки, Міністерством фінансів та Херсонською обласною державною адміністрацією, про створення Херсонського державного педагогічного університету на базі Херсонського державного педагогічного інституту імені Н.К. Крупської, що ліквідується.

Створення зазначеного університету здійснити в межах асигнувань, передбачених Міністерству освіти на підготовку кадрів.

Президент-міністр України

В. ПУСТОВОЙТЕНКО

Зміст

Ю.І.Бсляєв Науково-методична робота – пріоритетний напрямок діяльності педагогічного університету.....	4
О.В.Співаковський Освітній ресурс – фундамент безпеки держави.....	7
Ю.В.Бондарчук Сучасні тенденції розвитку освітньої системи.....	10
I. Науково-методичне забезпечення підготовки вчителя	
Ю.В.Бондарчук Науково-методичне забезпечення підготовки вчителя – запорука її якості.....	17
Л.В.Бабиц Проблеми самовиховання духовності майбутнього вчителя.....	21
О.Е.Блинова Діалогічне навчання як засіб розвитку професійної культури спілкування майбутнього педагога.....	24
Н.І.Бутенко Естетичний досвід як фактор формування національної самосвідомості майбутнього вчителя.....	26
Т.С.Вайда Екологічна культура студентів вищих педагогічних закладів як соціальна проблема.....	28
О.С.Груша Деякі особливості ситуативного та аудіолінгвального методів у викладанні англійської мови за досвідом Мічиганського університету США.....	32
В.М.Демченко Навчальний курс "українська ономастика" – етимологічний екскурс в історію мови.....	34
Г.О.Івашина, С.Ф.Решнова, А.Ю.Шепель Деякі питання організації самостійної роботи студентів з хімії.....	36
В.В. Коловалова Професіоналізація психологічної підготовки майбутніх вчителів.....	39
Л.В.Кузьмич Підготовка учителя математики в університетах України в кінці ХІХ – на початку ХХ століття.....	41
Л.В.Кузьмич Південь України в контексті розвитку математики та методики її навчання в кінці ХІХ – на початку ХХ століття.....	45
Л.Л. Моїссєнко, В.І. Васін "Безпека-98".....	54
О.Б. Пришва, І.В. Маляренко Ірідоналіз як метод відбору у спортивній гімнастиці.....	57
В.В.Розгон Фразеологічні одиниці в синтаксичній функції обставин.....	59
В.П. Філіппова Деякі напрямки поліпшення викладання психології в сучасній вищій школі.....	65
С.Б. Черепанова Ігрова форма навчальної діяльності як засіб її активізації на заняттях з іноземної мови.....	68
К.В.Черниш Методика конструювання і використання педагогічних програмних засобів на прикладі навчального курсу "Лінійна алгебра".....	71
С.Г. Шебанова, В.І. Шебанова Спрямований самоаналіз як засіб отримання агресивної поведінки.....	76
Е.С. Швець Ситуативне забезпечення навчально-мовленнєвої діяльності студентів на занятті з іноземної мови.....	79
Д.С.Щедролосьєв Перспективи розвитку методів розрахунків підшипників ковзання на підставах теорії термопружності гідродинамічного змащення.....	82
Т.О.Яновська Організація та діяльність фірми по виробництву виробів народних художніх промислів.....	85
II. Досвід роботи кращих вчителів та педагогічних колективів	
Г.А. Андронюк Виховання трудової спрямованості у підлітків девіантною поведінкою.....	89
Г.М. Баранова, Г.А. Кухтіна Із досвіду роботи майстра виробничого навчання ПІУ-10 Романенко Тетяни Іванівни.....	91
Г.М. Баранова Критерії оцінки передового досвіду роботи вчителя трудового навчання.....	94
С.І. Безгребельна, І.В. Городишська Педагогічний досвід із проблем забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їхнього здоров'я.....	98
Ю.В.Бондарчук, Г.С.Ю.башева Вировадження сучасних технологій навчання в процесі викладання циклу хімічних дисциплін.....	99

Отже, думки, висловлені Попруженком у статті, в повній мірі відповідають тим проблемам і вимогам, які ставляться і тепер перед майбутніми вчителями. А "ВОФЭМ" ще не раз відводив свої сторінки висвітленню діяльності педагогічних курсів, повідомляючи інші подробиці з їх роботи.

Згідно з затвердженням навчальним планом, протягом першого півріччя, яке присвячувалось вивченню теоретичної сторони викладашя, слухачам курсів викладались: загальна дидактика та педагогіка (2 години на тиждень), методика фізики (2), методика арифметики та алгебри (2), методика геометрії та тригонометрії (2). Для ознайомлення з найбільш вживаними підручниками та посібниками з математики та фізики - по 2 години. У другому півріччі курсанти повинні були проводити чотири пробні уроки щотижня з різних розділів математики та два - з фізики та обговорити їх протягом трьох годин на тиждень. При цьому теоретичні знання не припинялись. Для викладання та ведення занять на курсах були запрошені такі особи: з математики - професор Новоросійського університету В.В.Преображенський та приват-доцент І.В.Слєшинський, з фізики - професор Ф.М.Шведов та редактор-видавець "ВОФЭМ" Г.К.Шпачинський, з педагогіки - приват-доцент по кафедрі філософії М.М.Ланге.

В.В.Преображенський читав лекції із методики геометрії та тригонометрії, проводив аналіз підручників та задачників з цих розділів математики та обговорення пробних уроків. І.В.Слєшинський - те ж саме з арифметики та алгебри. Керівництво курсами взяв на себе Слєшинський, а обов'язки секретаря виконував Шпачинський [2].

При педагогічних курсах була сформована бібліотека, куди подавались відомості про найбільш популярні в країні посібники.

Курси в Одесі працювали протягом двох десятиріч, їх випускники працювали в багатьох навчальних закладах. Про високу якість роботи курсів свідчить, зокрема, такий факт: серед перших випускників курсів були такі, як Г.К.Ціммерман - пізніше доктор фізико-математичних наук, професор Миколаївського педагогічного та кораблебудівного інститутів. Коли в 1913 р. у Миколаєві було відкрито Учительський інститут, два його перші викладачі математики та викладач фізики стали там працювати саме після закінчення цих фізико-математичних учительських курсів. Про роботу курсів було згадано у 20-томній "Великій Енциклопедії" за загальною редакцією С.М.Южакова (СПб., 1902). Отже, журнал "ВОФЭМ" проводив велику роботу по висвітленню педагогічної та методичної підготовки університетських випускників до роботи в середніх школах.

Використана література:

Сообщение о начале работы физико-математических курсов. // ВОФЭМ. - 1893. - XIY, №161. - С.110-111.

Положение о физико-математических курсах. // ВОФЭМ.-1893.-XIY, №161.-С.11-12.

Попруженко М. Несколько слов по поводу физико-математических курсов, открываемых в Одессе. // ВОФЭМ. - 1893. - XIY, №164. - С.172-174, а також окр. відбиток.

УДК 372.851:51

Л.В.КУЗЬМИЧ

ПІВДЕНЬ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МАТЕМАТИКИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Поняття Південь України багатьма вченими пов'язується з Північним Причорномор'ям як регіону, який геополітично та стратегічно пов'язаний із Чорним морем. При цьому мається на увазі територія Херсонської губернії, яка в 1802 р. вийшла із складу Новоросійського краю і за адміністративним поділом 1803 р. включала шість повітів (Анапівський, Сісаветградський, Одеський, Олександрійський, Тираспольський, Херсонський). На соціально-економічний розвиток Півдня України великий вплив мали і військово-стратегічне положення, і демографічна ситуація, зумовлена багатонаціональним складом населення та особливостями його соціального статусу, і швидке збільшення кількості населення в таких містах, як Миколаїв, Одеса, Херсон, і рання капіталізація сільсько-господарського виробництва, і перевага великого землеволодіння, і швидкий розвиток промисловості та експортно-імпортних операцій.

Історична спадщина Херсонщини добре відома і в Україні, і за її межами. Проте питання розвитку математики та методики її навчання в цьому регіоні потребують подальшого аналізу і розробки. Адже саме з південним регіоном України пов'язані зародження і розвиток середньої освіти. Дійсно, ще у 1783 р. у Херсоні почала працювати гімназія для іноземців, у 1804 р. в Одесі була заснована Комерційна гімназія (але офіційне її відкриття відбулось у 1914 р.). Через 12 років після заснування Херсонської губернії, в березні 1815 р. в Херсоні відкрився перший солідний навчальний заклад - для дітей привілейованих класів - Херсонська губернська чоловіча гімназія. Першим її директором став В.С.Якубовський. У 1815-1835 рр. гімназія була 4-класною, спочатку її відвідувало 16 чоловік; лише через 10 років їх кількість подвоїлась і на такому рівні трималась протягом наступного десятиріччя. Курс гімназичної освіти містив серед інших предметів і математику, фізику, статистику. Програма час від часу змінювалась. Так, у 1819 р. було введено читання книг (теперішнє позакласне читання), викладання логіки,

початковий курс філософії, політекономії, початкові основи наук, які стосувались торгівлі і технології. Успіхи учнів у кінці року перевірялись на приватних (відповідь учителю за білетами) і публічних (відповідь у присутності представників городян) іспитах. Останній факт цікавий ще й тому, що сьогоднішній час у деяких загальноосвітніх школах України практикується громадський огляд знань.

У 1836 р. гімназія стає 7-класною, а з 1872 р. - 8-класною. З цього ж року вводиться спецнавчання з 4-го класу, тобто вводяться спеціальні предмети з поглибленим їх вивченням, у тому числі і математики. Вихованців почали розділяти на тих, хто готувався до вступу в університет, і тих, хто хотів іти на службу. Тобто вже в другій третині XIX ст. тут ставилось питання про диференціацію навчання, зокрема навчання математики. І хоч навчальний процес був недосконалим, бажаною мали можливість отримати тут знання.

У перші роки існування гімназія випускала буквально по декілька чоловік. Так, у 1863 р. закінчили курс із задовільними успіхами і отримали атестати 5 чоловік, 7 отримали довідку про те, що прослухали курс гімназичних наук. А ще 2 учні вибули із 7-го класу із свідомством без права тих, хто закінчив курс. У 1884 р. повноцінний атестат отримали 3 вихованці з дев'яти, які закінчили гімназію. До 1917 р. відбулось 93 випуски гімназії. Гімназія пишається своїми випускниками. В 90-х роках її закінчив у майбутньому відомий історик Є.В.Тарле. В 1901 р. її поріг вперше переступив юний Б.Лавренєв, у майбутньому відомий драматург. Випускником гімназії був кінооператор А.Головня, який зняв відомі всьому світові фільми "Мати", "Адмірал Нахімов" та багато інших.

Навчальні заклади Херсонської губернії перебували під управлінням училищного комітету Харківського університету. Збільшення кількості навчальних закладів спонукало до створення нового навчального округу на півдні України – Одеського (1832), до складу якого і ввійшли навчальні заклади Херсонщини. Опікунами Одеського навчального округу були видатні особистості, серед яких бачимо М.І.Пирогова, П.Г.Демидова, О.О.Мусіна-Пушкіна та інших. Гімназії півдня України на той час складали 17% загальної кількості гімназій України (табл. 1.1):

Таблиця 1.1 – Гімназії півдня України

Рік	Кількість гімназій	
	Україна	Південь України
1835	13	2
1850	18	3

У 1868 р. сітка навчальних закладів Херсона складалась із чоловічої гімназії, духовної семінарії, училища торгового мореплавання, повітового училища, двох приходських і духовного приходського училищ, училища жіночого II розряду, приватних училищ чоловічих - 2, жіночих - 5, обох родів - 2. До встановлення в Херсонському повіті земського самоуправління якщо і існували установи, які можна було назвати школами "для народа", то це були: школи колоніальні німецькі, школи бувших військових поселень, державних селян. Посади учителів займали особи, до шкільної справи невідготовлені: все більше це були відставні солдати, сільські писарі, церковні служителі. Роль навчальних посібників головним чином відігравали псалтирі.

Перші земські школи були відкриті в 1866 р. на Воспному Форштадті і Забалці (по одній школі), а в Херсонському повіті було відкрито 63 школи. Першим організатором і пропагандистом земських шкіл вважається М.Корф, який розробив основи їх навчальної діяльності, створив перші методичні посібники, підручники. До 100-річчя з дня заснування Херсона (1878) тут були: губернська чоловіча гімназія, прогімназія (урочисто відкрита 16.08.1871 р. ректором НУ, управляючим Одеським навчальним округом Леонтовичем), реальне училище (відкрите в 1876 р.), учительська семінарія, міське училище, жіноча гімназія і прогімназія, при якій у 1874 р. були організовані педагогічні курси, що готували народних учительок для земських шкіл. У цих навчальних закладах навчалось трохи більше 1000 юнаків і майже стільки ж дівчат. Земські управи займалися організацією та комплектуванням шкільних бібліотек (на початок XX ст. у Херсонській губернії їх налічувалось 683). Земські діячі відстоювали ідею національної школи. Вони неодноразово підкреслювали, що причиною низького рівня грамотності українців є нерідна мова навчання. Проте до практичного втілення ідеї національної школи земства змогли приступити значно пізніше. Історія засвідчує, що земська школа могла б у перспективі стати повноцінним навчальним закладом, осередком освітньої та культурної роботи на селі.

1.09.1874 р. у Херсоні було відкрито Херсонське земське сільськогосподарське училище - перший у Росії навчальний заклад такого типу. Передбачалось будувати училище в Миколаєві в розрахунок на те, що необхідна ділянка землі буде відведена містом або казною, чи куплена на виплат. Коли передбачення не оправдались, для місцезнаходження училища намічалась Одеса в передбаченні з'єднати училище з землеробною фермою при університеті, але потрібні були великі кошти. Херсонські губернські земські збори на черговій сесії 1872 р. вирішили влаштувати сільськогосподарське училище в Херсоні. Закладка будови училища урочисто відбулась 22.03.1873 р. і будувалась під керівництвом земського інженера-техніка Бертье-Делагарда.

Директором училища був запрошений професор сільськогосподарської механіки в інститутах технологічному та землеробному Є.Г.Котельніков. Вихованців було 60 для третіх і 80 для четвертих класів, вони жили на всьому готовому утриманні у закладі безкоштовно. Заняття складались влітку із двох класних і десяти практичних годин, взимку - з чотирьох і восьми відповідно. Весь курс продовжувався 3 роки, а у випадку необхідності прибирався і четвертий.

Обсяг викладання, яке велось в догматичній і якомога доступній формі, складався з предметів, серед яких були елементарні відомості з фізики, хімії, механіки; арифметика, лінійне креслення, найпростіше поняття про обчислення і зйомку площ, основи економічних понять, а також практичні і теоретичні заняття по спеціальності. Викладачами математики в перші роки були А.К.Брант (1885-1886), І.В.Романовський (викладав математику і креслення до 1895 р.), Д.С.Яворський (механік за спеціальністю, з 1895 р.). У перші 8 років роботи в училище поступило 150 учнів різного стану. Кількість щоденних уроків не перебільшувала чотирьох, змінився розподіл уроків за предметами: так, по геометрії і геометричному кресленню останні не повинні були випереджувати геометрію, "щоб учителю креслення не потрібно було давати учням поняття про прямі і криві лінії, кути, площі, тіла та інше раніше, ніж ці поняття будуть засвоєні учнями на уроках математики". Отже, вже в той час учителями ставилось на порядок денний питання про міждисциплінарні зв'язки.

З 1891 р. при училищі збирались курси народних учителів для ознайомлення з різними галузями народного господарства. В 1883-1898 роки в училищі перебувало 1932 учні, поступило 530, вибуло 186, кінчило 172 чоловіки.

Оскільки жіночих навчальних закладів, крім одного приватного єврейського училища, в Херсоні не було, то в травні 1855 р. був відкритий спочатку приватний навчальний заклад - пансіон, який пізніше був перетворений у громадський - Маріїнську першу жіночу гімназію з 6-річним курсом навчання. Засновниками пансіону були сестри Гозадінові. Ученицями були пансіонерки та прихожі, викладачами - учителі чоловічої гімназії. Оскільки число учениць збільшувалось, то на прохання місцевого та Одеського окружного начальства у лютому 1864 р. пансіон був перетворений у приватну гімназію Гозадінових. Шостий курс навчання проходили вже 6 класів. У 1865 р. відбувся перший випуск учениць, які здавали іспити за гімназичними програмами. В 1864 р. за клопотанням попечителя навчального округу А.Арцимовича Херсонська міська управа призначила щорічну допомогу гімназії в 1000 крб. із розрахунком, щоб у ній виховувались 30 міських сиротеняток.

У 1866 р. при гімназії було дозволено педагогічний курс для підготовки учительок, який був закритий при реорганізації гімназії в громадську у серпні 1867 р. У 1869 р. в Маріїнській гімназії навчалось 136 учениць. Завдяки турботам попечительки А.І.Карнович, був побудований окремий будинок для гімназії, який вважався міським, і його страхувала та ремонтувала міська управа. Гімназія була 6-класною, а в 1871 р. був відкритий сьомий клас, в 1885 р. - восьмий, додатковий клас. У 1897 р. у гімназії було 473 учениці, тому приступили до спорудження нового навчального корпусу, куди гімназія переїхала в 1899 р. (а зараз це - один із навчальних корпусів Херсонського педінституту). У звіті за 1900 р. показано, що в гімназії навчалось 600 учениць при декількох паралельних класах.

Стан народної освіти в 1892-1894 рр. у Херсонській губернії відображено в таблиці 1.2:

Таблиця 1.2 Народна освіта Херсонської губернії за 1892-1894 рр.

Школи	1892	1894	Кількість учнів
Земські	293	300	23774
Міністерські	50	55	4479
Міські	65	69	5448
Церковні	496	484	16790

Кількість учнів земських шкіл становила 4,1% від 15% дітей шкільного віку (до всього дорослого населення). У всіх земських школах Олександрійського та Херсонського повітів були заведені бібліотеки. В Херсонському повіті на 1 особу припадало 15949 примірників книг; у середньому було по 300 книг в одній бібліотеці. Для більш широкого розповсюдження серед населення якщо хоч не освіти, то грамотності, для підтримання на належному рівні і подальшого розвитку набутих знань були введені: 1) учнівські зміни (але після обіду вже розумові та фізичні сили ослаблені), 2) вечірні заняття для учнів III відділення та дорослих, 3) недільно-повторювальні заняття (173), які відвідало 150-315 чоловік віком від 12 до 40 років, 4) народні читання (вважались обов'язком учителя), 5) співбесіди - особливий вид народних читань - по неділях проводили місіонери та священнослужителі, 6) ремісничкі класи та інші.

Станом на 1.01.1895 р. у Херсонському повіті (без Миколаївського губернаторства) налічувалось 253 училища (14073 учнів, з них 10263 хлопчики і 3810 дівчаток), що підпорядковувалися Херсонській дирекції народних училищ, і 114 училища (4567 учнів), що не підлягали веданню дирек-

ції. У Миколаївському губернаторстві налічувалось відповідно 64 (2680 учнів, з них 1917 хлопчиків та 762 дівчаток) та 10 училищ (639 учнів).

Однією з форм підвищення професійного рівня вчителів були учительські, педагогічні курси. В Херсоні систематично проходили педагогічні курси, а також з'їзди учительок і учителів, керівниками яких запрошувались відомі педагоги тодішньої Росії. Так, у 1874 р. керівником з'їзду народних учителів та учительок був М.Ф.Бунаков [52]. Тоді ще тільки формувалась земська народна школа, перед якою не стояло явно накреслене завдання, певна програма. «Через російську, зокрема херсонську школу, за 25 років, про які згадує у 1899 р. Бунаков як керівник курсів і з'їзду, пройшли найрізноманітніші впливи: і М.О.Корфа, від якого були найкращі відгуки для неї, і н. Гарусова, який, навпаки, атестував її та її учительство дуже східно, і В.І.Фармаковського, який залишив після себе добру пам'ять, і багатьох інших, не таких яскравих особистостей. Але школа все-таки росла, формувалась. Її завдання визначалось як завдання виховуючого навчання; її програма сформувалась як програма загальноосвітня. І сила школа - в її учительстві, у вірі вчителів у свою справу, в потребі самоосвіти і самовдосконалення, в благородних намірах, не дивлячись на безліч несприятливих впливів. Бунаков пропонує установам, що відають справою освіти, проявити відповідну турботу про учительство». Найголовнішою з них він вважав відповідну оплату тяжкої учительської праці, що давала б можливість не лише утримувати сім'ю, але й "деяку можливість для самоосвіти, для задоволення розумових потреб". Бунаков далекоглядно пропонував періодично (наприклад, через кожні 5 років) збільшувати розміри оплати. Крім того, вчитель мусить мати забезпечення на випадок хвороби, старості, готову квартиру при школі з відповідними гігієнічними та культурними умовами і тощо. Таким чином, проблема поліпшення матеріального, морального, правового становища народного вчителя не викликала сумнівів.

Ступінь підготовленості учительського персоналу Херсонської губернії в 1894 р. показано в таблиці 1.3:

Таблиця 1.3 Ступінь підготовленості учительського персоналу

Спеціальна підготовка		Витримали іспити		Без свідочів		Всього
Учителі	Помічники	Учителі	Помічники	Учителі	Помічники	
190	70	114	56	5	-	435

Таким чином, 43,7% всіх учителів Херсонської губернії мали спеціальну підготовку, з них 60% витримали кваліфікаційні іспити. Учителі без документа про освіту навчали співам, гімнастиці тощо.

У педагогічному журналі "Народная школа", який видавався А.П.Пятковським, у статті П.К.-ъ описана робота земства у справі народної освіти, зокрема і про з'їзд учителів та учительок під керівництвом відомого педагога М.О.Корфа. З'їзд проходив 7-21.08.1881 р., у його роботі взяли участь від Херсонської губернії 177 учителів та учительок, від інших губерній 46, всього 223 учителі. У звіті Корфа відзначено, що в останні дні у з'їзді брало участь до 250 учителів і учительок, серед яких 70 запрошених, а решта прибула за власний кошт не лише з Херсонської губернії, а й з Чернігівської, Полтавської, Харківської, Таврійської, Подільської, Бесарабської губерній.

У зміст роботи з'їзду входили: 1) теорія педагогіки; 2) методика і дидактика; 3) обговорення питань, поставлених учителями перед керівниками з'їзду; 4) критичний розбір підручників за пропозицією керівника. Програма з'їзду передбачала проведення земськими учителями уроків, у т.ч. "умственного счисления" з визначенням дій; додавання, віднімання, множення та ділення; пояснення масштабу; письмового розв'язування арифметичних задач і тощо. Обчисленням було присвячено 5 уроків, з яких один - на вправління з усних обчислень на всіх ступенях навчання, один - на усний рахунок з метою виявлення процесів мислення, яким відповідають арифметичні дії, один - на систематичний курс арифметики в старшому класі школи і один - на перевірку засвоєного дітьми через розв'язування арифметичних задач. Робота з'їзду проходили публічно, після кожного уроку проводилось обговорення. Після них щоденно М.О.Корф читав лекцію "для пояснення антропологічних основ вказаних прийомів навчання". Заключна лекція Корфа мала на меті систематизувати все сказане на учительському з'їзді. Уроки проводили лише учителі, які виявили для цього бажання: учителька Херсонського повіту Г.М.Утринович, випускниця педкласу при Херсонській жіночій прогімназії, - із розумового числення з визначенням дій; учитель П.Д.Давиденко (закінчив Херсонську учительську семінарію і Одеські педагогічні курси) - по розумовому численню в трьох групах, В.К.Романченко (випускник Херсонської чоловічої гімназії) - урок письмового розв'язування задач і тощо. Так, урок із "умственного счисления" проводився за таким планом: повідомлена була мета уроку; шляхом усного рахунку, на задачах дані дітям поняття про дії та знаки цих дій. Під час обговорення уроку до позитивних сторін його було віднесено вдалі питання учительки під час введення знаку додавання, такт і вміння вести урок, любовне відношення до дітей; було помітним бажання досягти поставленої мети. Критичні зауваження стосувались математичної мови

(треба використовувати побільше математичних термінів), стану закріплення понять (побільше вирав, особливо на перехід через десяток).

Метою уроку письмового розв'язування задач було письмове розв'язування арифметичних задач на всі дії.

З'їзд розглядав і загальнопедагогічні питання, як, наприклад, про наочне навчання, про яке було відзначено, що "справжня наочність навчання полягає не лише у зверненні до одного органу відчуття - зору, але, по можливості, до всіх зовнішніх відчуттів, які шляхом наочності досягаються, - розвитку дітей, збагачення їх мови, повідомлення їм реальних знань, виховання у них моральних основних принципів". У зв'язку з питанням наочності навчання були проведені уроки на "визначення подібності і відмінностей".

На з'їзді розглядались і дидактичні питання, що з'являлись у процесі роботи. Так, увага з'їзду неодноразово була звернута "на катехетику, на вміння пропонувати павідні і повторні питання та уникати неозначених і підказуючих питань; на вміння користуватись відповідями учнів для недозміни обдуманого учителем плану уроку; на виховну сторону навчання". Вияснилось розвиваюче значення повторення у нових співвідношеннях і притупляючий вплив простого заучування; розглядались індукція, дедукція, аналогія.

Серед питань, поставлених з'їздом, були: навчання в школі; подальша освіта учнів (визнана необхідність недільних зимових повторювальних шкіл для селян, що вчилися, бібліотек, книжкових складів для продажу книг при школах), виховання учнів (підсилити свідомість, обмежити міри покарання); побут учителів. Огже, педагоги при підтримці прогресивної громадськості намагалися знайти нові форми і методи роботи для підвищення професійного рівня вчителів та поліпшення умов їхньої праці і побуту, задоволення культурних запитів.

Критичний розбір підручників був направлений таким чином, щоб була дана оцінка посібникам, які постійно застосовуються учителями.

У звітах і протоколах з'їзду було відзначено, що потрібно "прийняти міри для збільшення педагогічної підготовки учительок", в зв'язку з чим передбачалось відкриття жіночих учительських семінарій, розширення програми педагогічних курсів, відкриття педагогічних класів при жіночих гімназіях (в Одесі, при жіночій гімназії, уже був відкритий такий). Учителство було різним, із різними поглядами на проблеми створення нової школи, на існуючій в Україні державній устрій та його перспективи. Основні суперечності виникали між зрусифкованою частиною педагогів і тою, що прагнула втілити в життя ідеї національної школи. Тому на з'їзді пропонувалось клопотати перед Міністерством народної освіти відносно вживання в національних школах, у тому числі і

українських, рідної мови, хоча б не для викладання, а лише для допомоги при вивченні російської грамоти та інших предметів.

Як бачимо, питання, які ставились на з'їзді, були актуальними, стосувались загальнопедагогічних, дидактичних, психолого-педагогічних, виховних, методичних аспектів навчання, викладання математики (та інших предметів початкової школи), становища учителя в тодішньому суспільстві. Матеріали з'їздів, педагогічних курсів, що систематично проходили на Херсонщині, освітлювались у місцевій пресі, земських, губернських, повітових документах.

З'їзди вчителів різних рангів відбувались регулярно і в наступні роки. Так, у квітні 1919 р. проходив учительський з'їзд Херсонського повіту, на якому були присутніми 1000 делегатів. Пожвавлені дебати викликало питання з приводу єдиної школи (доповідач викладач педінституту Катинський). В інших доповідях було відзначено поганий стан народних шкіл у повіті, говорилось про "звільнення всіх учителів від реквізиції книг, які дуже потрібні кожному учителю".

5.X.1922 р. відкрився повітовий з'їзд робітників освіти на Херсонщині. У доповідях було відзначено, що "голод розігнав і вирвав з життя багатьох просвітян. Із 987 членів союзу робітників освіти на 1.01.1922 р.до травня залишилось всього 400, в т.ч. і багато безробітних". Серед шляхів покращання діяльності шкіл передбачалась плата за навчання, створення "комітетів допомоги школі" і інше. На Херсонщині функціонувало 158 шкіл, серед яких договірних 70 із 134-ма викладачами, губернських 77 (10000 дітей і 250 викладачів), а в Херсоні – 1 комісаріатська та 7 губернських шкіл з 2079 дітьми та 48 викладачами. Комісаріатська школа (№8) відкрита на кошти народного комісаріату по освіті. "При кожній губернській школі існував "комітет сприяння", в обов'язки якого входило забезпечення школи необхідними обладнанням, топливом, навчальними посібниками і утримання школи в зразковому порядку. Викладацький персонал утримувався на засоби Губнаросвіти. Плата за навчання в школах Херсона, Берислава та інших міст повіту становила 18 млн. на рік (зразка 1921 р.), причому із загальної кількості осіб всіх учнів 50% буде звільнено від плати за навчання, в першу чергу – діти червоноармійців, діти, що знаходились на повному утриманні держави і діти безробітних, що зареєстровані на біржі праці. В другу чергу – діти робітників і службовців, що отримували оклад по 10 розряд включно". Договірні школи могли бути відкриті лише в межах повіту. Вони приймалися на своє повне утримання певною групою осіб, які повинні були заключити угоду з місцевою владою про те, що всі витрати на утримання школи, викладацького персоналу та інші вони приймуть на свій рахунок без усякої підтримки з боку держави.

Газета "Херсонський комунар" від 19.06.1924 р. подала інформаційне повідомлення про третій день роботи II-го окружного з'їзду робітників освіти. В доповіді було відзначено, що в школах навчається 25 тис. дітей, що становить 24,7% дітей шкільного віку. По округу налічувалось 72% українських шкіл, 14% - російських, 7% - німецьких, інших - 7%, які охоплюють відповідно 24% всього українського, 7% - російського, 84% - німецького і т.д. населення. В школах працював 751 учитель, з них 524 українці (70%), 171 росіянин (22%), решта - інших національностей. Перед учителями ставились такі найближчі завдання, як українізація учительства, загальна освіта дітей (8-11 років), українізація шкіл (в зв'язку з чим планувалась перепідготовка учителів), а також передбачалась "тверда і своєчасна" зарплата.

Використана література:

Смирнов А. Матеріали для історії народного образования в Херсонской губернии. Несколько сведений о первоначальном устройстве Новороссийского края вообще и г.Херсона // Одесский вестник.- 1863.- №135.- С.581-582.

Ведомость о числе учебных заведений и учащихся в Херсонской губернии за 1894 г. // Обзор Херсонской губернии за 1894 г. - Херсон, 1895. - С. 5-8.

Зыков И. Херсонская первая мужская гимназия (1815 марта 12 - 1915 марта 12) // Родной край. - 1915, 13 марта.

П.К-ъ. О народном образовании в Херсонской губернии // Народная школа. - СПб, 1882.- №11.- С.27-35.

УДК 331. 82

Л.Л. МОЙСЕЄНКО, В.І. ВАСІН

"БЕЗПЕКА-98"

В умовах безперервної зміни домінуючих видів людської діяльності безпека є базисною потребою людини, на це особливо наголошує Концепція ООН про "сталий людський розвиток". Ця нещодавно оголошена концепція ООН, метою якої є створення умов для збалансованого безпечного існування кожної окремої людини сучасності і наступних поколінь, та сучасне незадовільне становище безпеки людей в Україні вимагають суттєвих змін у всіх ланках освіти держави і передують концепції освіти з напрямку "Безпека життя і діяльності людини" (БЖДЛ). Пріоритетним напрямком вважається запобігання нещасним випадкам шляхом формування правильної суспільної позиції особи щодо власної безпеки, спрямування її на безпечну поведінку у побуті, на виробництві та інших сферах існування, засвоєння певних знань та вмінь.

Безпека особи розглядається як результат взаємодії або узгодженої праці одночасно державної системи підтримки безпеки людини та системи освіти. Тому зміст освіти, її структура, технологія навчання повинні формуватись з позиції, що людина є об'єктом захисту від загроз. Навчання з БЖДЛ у закладах освіти здійснюється двома взаємодоповнюючими варіантами і через основний курс та інтегративні взаємозв'язки з іншими курсами. Необхідною складовою змісту будь-якої програми повинен бути розгляд типових небезпечних ситуацій.

Відповідно до рівня травматизму Україна займає місце в кінці першої сотні країн світу. І як вважають експерти Ради Європи, рівень аварійності відображає рівень уваги керівництва держави до проблеми безпеки. Тож останнім часом до розв'язання проблем навчання з БЖДЛ залучається велика кількість фахівців поза системою освіти. Наша країна зараз іде шляхом докорінних соціальних перетворень, інтеграції у міжнародну спільноту. Відбувається пошук шляхів збалансованого розвитку. Сьогодні основні тенденції в освіті:

- 1) розширення тематики навчальних дисциплін спрямованих на теми безпеки;
- 2) посилення інтеграційних процесів із гуманітарними та іншими дисциплінами (соціологія, психологія, суспільствознавство);
- 3) введення ряду дисциплін із напрямку БЖДЛ на всіх освітніх рівнях (безпека дорожнього руху, пожежна, радіаційна безпека тощо);
- 4) перехід від спізодичного до систематичного навчання;
- 5) розпочата робота по стандартизації навчання з безпеки життєдіяльності, введена у всі освітньо-професійні програми бакалаврів як нормативна, окремі теми з БЖДЛ введені в проект Державного стандарту загальної середньої освіти.

Та водночас мають місце і негативні прояви в освіті з БЖДЛ, зокрема несумісність навчальних програм шкільної, професійно-технічної та вищої освіти.

Вибір змісту нормативної частини освіти повинен враховувати існуючу в країні статистику нещасних випадків у побуті і на виробництві та результатів їх прогнозування.

В освіті з БЖДЛ нам необхідно звільнитися перш за все від негативних проявів, зокрема:

- 1) поява численних навчальних програм, в яких ключове слово "безпека", а зміст програм суттєво відрізняється між собою і не існує критеріїв змісту навчання;
- 2) зміст навчальних програм, методичних розробок та підручників (доречі нечисленних) обмежений як правило сукупністю окремих чинників природного, технологічного та антропогенного походження, але безпека людини як продукт соціального розвитку не розглядається;